

آرمونی در موسیقی ایران

نگارش آقای علینقی وزیری

استاد دانشگاه

با ترجمه فرانسه - بقلم آقای ابوالقاسم اعتصام زاده

رسال جامع علوم انسانی

۴ تجسس و مطالعه در آرمونی موسیقی ایران و مدهائی که با اصول ربع پرده تشکیل میگردند .

این سلسله مقالات از تزی که اینجانب راجع بموضوع فوق برای گذراندن دکترا نوشته ام استخراج میگردد و قبل از شروع اصل موضوع برای روشن کردن ذهن کسانی که فقط در موسیقی اروپائی تحصیلات یا آشنائی دارند نکاتی چند متذکر میشود :

يك نکته اینکه بسیاری از موسیقی دانان اروپائی تصور می کنند که شاید منظور ما از موسیقی ربع پرده آنست که مانند موسیقی کرمانیک که در نیم پرده های متساوی میگردد ، آنهم باید در ربع پرده ها بگردد . یعنی همانطور که يك گام اروپائی عبارت ازدوازده نیم پرده است و موسیقی معاصر اروپائی ممکن است تمام این نیم پرده ها را بنا به موقع پی در پی اجرا نماید ، پس موسیقی ربع پرده هم بنا بموقع پی در پی اجرا میگردد .

البته با پیشرفت موسیقی ممکن است بکروزی برسد که گوش آدمی آنطور حساس بشود که از این نوع کرمانیسم هم لذت ببرد . ولی این تصور برای موسیقی امروز ایران و مشرق بکلی اشتباه است ، یعنی میتوان گفت حتی بكموقع

هم یافت نمیشود که دوبار پی در پی بطور مجزا و صریح دو ربع پرده خودنمایی کند و بنابراین ربع پرده ابزار سومی است که با پرده یا بانیم پرده متحد میشود و هرگز بتنهایی استعمال نمیگردد.

نکته دیگر اینکه گامها یا مد های ایرانی یادگار بسیار قدیم از زمان پیش از اسلام و پیش از مسیح و شاید از دوره عیلام و یونان باستان است که دست نخورده سینه بسینه نسل بنسل تحویل گشته و کاملاً طبیعی بما ارث رسیده است و اکنون که با علم می‌سنجیم می‌بینیم از موسیقی اروپائی که حادثه اعتدال او را غیر طبیعی نموده یا کثرت و خالصتر و بطبیعت بسیار نزدیکتر است.

نکته سوم اینکه هر يك از مد های ایران را که بصورت گام در آوریم می‌بینیم بیش از يك یا دو یا بندرت سه جا ربع پرده در ساختمان آن شرکت نجسته است. بنابراین اگر فواصل پیوسته را در مد ها بگیریم، همانطور که در موسیقی اروپائی منحصر بفواصل نیم پرده و پرده و پرده افزوده است، در مد های ایرانی با اضافه سه فاصله فوق، فواصل ربع پرده - پرده نیم (۱) بزرگ (یا نیم پرده بیش بزرگ) و پرده بیش بزرگ بیشتر نخواهیم داشت.

بنابراین در مد های ایرانی سه نوع فاصله پیوسته قسم دوم را که اضافه نمائیم مجموع آن شش قسم فاصله پیوسته برای تشکیل مد ها بکار میروند.

نکته چهارم اینکه دوازده نیم پرده کرماتیک کاملاً در موسیقی ایران موجود است و برای هیچ ایرانی صدای بیگانه نیست و مد بزرگ و کوچک اروپائی هر دو در آواز ماهر (۲) و راک عبدالله برای هر خواننده ایرانی کاملاً طبیعی اجرا میشود. بنا بر این اساس موسیقی اروپائی در موسیقی ایرانی موجود و آنرا جزئی از کل موسیقی ایران میتوان بحساب آورد. منتهی با آن دوازده الف با در نتیجه تمدن

۱ - یعنی از پرده یک ربع کسر شده یا اینکه بر نیم پرده یک ربع می‌افزایند.

۲ - آواز ماهر یکی از دستگاههای آوازهای ایران است. این اسم معلوم نیست

از چه وقت وارد موسیقی ایران شده. جزو اسامی قدیم نیست. عشاق قدیمی، عیناً ماهر است.

اروپائی هزاران شاهکار بوجود آمده است که هزاریک آنرا موسیقی ایران با بیست و چهار الف بای خود بوجود نیاورده است .
اینک اصل موضوع :

آرمونی ربع پرده و موسیقی ایرانی

قبل از شروع بمطلب برای استفاده از سطور ذیل بر هر خواننده لازم است که بحد کافی از موسیقی و مخصوصاً از موسیقی نظری (۱) و آرمونی اطلاعات داشته باشد تا بتواند درك منظور نماید . زیرا در اینجا از اطلاعاتی که قبلاً باید دانست و کتاب در دست است دیگر گفتگو نخواهد شد و آنچه که بکتاب دیگر میتوان مراجعه نمود فقط اشاره ای خواهد شد .

ولی برای اینکه شاید بعضی موسیقی دانهای خارجی نیز از این کتاب بخواهند استفاده نمایند بعضی مطالب مخصوص موسیقی ایران را از قبیل ربع تن و گام ۲۴ بخشی و طنین و غیره که در کتاب موسیقی نظری مذکور است در اینجا باز تکرار مینمائیم و ضمناً قبل از شروع بمطلب عطف نظر خواننده را به سطور ذیل مینمائیم :

وقتی برای کشف مجهولات علمی کوشش مینمائیم بقدری افکار مختلف بعنوان راه جوئی برای انسان میآید که حد ندارد . بعقیده ما باید آنها را یادداشت نمود تا هم بتوان در مطالعات بعدی بعیب های آن بر خورد و هم اینکه اشخاص دیگر که در همین اندیشه ها می افتند دیگر آنقدر زحمت اولیه را بخود ندهند و شاید چه بسا که بقول فرنگی ها از Paradoxe و بقول خواجه از خلاف آمد عادت (۲) راهی بسوی حقیقت باز شود . محرك حقیقی من که این افکار پراکنده را درج نموده و بطبع میرسانم همین فلسفه است و الا هنوز غالب آنها را پرنسیپ و اصل کلی اتخاذ نکرده ام مگر آنهایی که باطبیعت موسیقی ما موافق و مورد تجربه

۱ - نظری موسیقی در سه جزو نگارش نویسنده در صورتیکه بخوبی فراگرفته شود

حاوی کلیه اطلاعات قبلی است که برای درك این کتاب لازم میشود .

۲ - از خلاف آمد عادت بمطلب کام که من کسب جمعیت از آن زلف پریشان کردم

و عمل واقع گشته است .

۱ - **موسیقی اروپائی** - یا در حقیقت موسیقی بین المللی آنست که بعنوان موسیقی کرمانیک^(۱) معتدل گفته میشود و اسباب کار آن عبارت از ۱۲ نیم پرده متساوی است که در فاصله يك هنگام (Octave) جای داده شده و کلیه آرمنی از روی مأخذ این ۱۲ نیم پرده استخراج میشود .

۲ - **موسیقی مشرق** - بطور کلی میتوان گفت که مواد موسیقی اروپائی (دوازده نیم پرده) در موسیقی مشرق نیز موجود و باضافه صدا های فرعی دیگری در آن هست که در تحقیقات علمی اگر همانطور که دوازده نیم پرده را معتدل^(۲) نموده آنها را نیز بخواهیم معتدل نماییم بصورت ربع پرده در خواهند آمد و بنابراین در همان فاصله هنگام که اروپائیان دوازده صدا بیشتر ندارند مشرقیان ۲۴ صدا خواهند داشت . چنانکه در موسیقی ایران^(۳) با نهایت وضوح این مطلب روشن است .

۳ - **ربع پرده** - از چند قرن پیش و مخصوصاً در قرن اخیر موضوع ربع پرده توجه علمای موسیقی را بخود جلب نموده و در هر مملکتی بنا بدرجه تمدن موسیقی آن کم و بیش در این موضوع مطالعات میشود . ولی چون گوش آنان که ممیز و مشخص اصلی است بکلی عاری از تشخیص ربع پرده ها در طرز عمل موسیقی است این است که آنچه زحمت کشیده شود جنبه علمی و نظری را خواهد داشت و شاید بهترین راه برای آشنا نمودن گوش اروپائی بموسیقی ربع پرده آنست که در مشرق که گوشها آشنا و در طبیعت موسیقی آنان ربع پرده موجود است آنها را ترقی داده و مدارس خوب ایجاد نموده و تحصیلات موسیقی چند صوتی را تقویت نماییم تا بعد بتدریج استادان نو ساز بوجود آمده و ساخته های موسیقی ربع

۱ - موسیقی کرمانیک - رجوع بنظری موسیقی جزو اول صفحه ۵۱ بنمایید .

۲ - اعتدال رجوع به نظری موسیقی جزو دوم صفحه دو سه بنمایید

۳ - آوازشناسی موسیقی ایران (نظری موسیقی جزو دوم)

پرده کلاسیک شده ، بوسائل رادیو و سینما و غیره منتشر گردد تا رفته رفته دنیای متمدن امروز نیز با این موسیقی آشنا گشته خود نیز مستقیماً شرکت در تحصیل و ساختن و پرداختن آن بنماید .

۴- علامت ربع پرده - دو علامت برای ربع پرده معمول و در موسیقی ایران جاری است :

۱- کرن koron - در واقع مثل بمل معکوس است که اینطور نوشته میشود (P) و مشتق از بمل و بمعنی نصف آن است ، یعنی حد وسط بین بکار و بمل را نشان میدهد چنانکه P re بین re بکار و re b قرار میگیرد .

۲- سری sori - (#) که مشتق از دیز و بمعنی نصف آنست یعنی صدای بین بکار و دیز را معلوم مینماید چنانکه # fa بین fa بکار و fa # قرار میگیرد . اکنون میتوان اینطور نیز تعریف نمود که کرن از فرو شوها (مستخرج از بمل) و یک ربع پرده صدا را بهم مینماید . سری از بر شوها (مستخرج از دیز) و یک ربع پرده صدا را زیر (۱) مینماید در صورتیکه گام بر شو و فرو شو را با صدای ربع پرده بنویسند از دو صورت ذیل خارج نمیشود .

۵- (گام ۲۴ بخشی بر شو)

۷- راجع بعلامات گام فوق :

- ۱- خطوط نقطه چین زیرین ' پرده و نیم پرده های دیاتنیک را تعیین می نماید .
- ۲- خطوط اتصال برین محل ربع پرده های دیاتنیک را که اسم عوض می کنند معلوم مینماید .
- ۳- علامات (+) زیرین ثابت مینماید که این ده نوت در هر دو گام برشو و فروشو مشترک است و بیک اسم خوانده میشود و چنانکه در تئوری مفصل نموده ایم علامات ترکیبی بملها و دییزهای بعد از کلید هم در آنها تأثیری ندارد .
- ۴- هر جا که نیم پرده است نوت بین آن در هر دو گام علامت بعلاوه نگرفته بلکه با صفر کوچکی بر روی آن نشان گشته و اسامی آنها در برشو و فروشو با هم تفاوت دارد پس ربع پرده بین نیم پرده ها دارای اسم ثابتی نیست .
- ۵- بطور عموم در گام برشو دییزها و در گام فروشو بملها شرکت مینمایند و این همان نوت هائی است که هم آرمنی میشدند منتهی در گام اروپائی هفت عدد بود و در اینجا چون بعد از نیم پرده حروف اصلی را گرفته ایم یعنی می دییز و سی دییز نداریم عدد آنها پنج میشود؛ ولی وقتی شش یا هفت علامات ترکیبی دییز یا بمل داشته باشیم آنها هم بالطبع وارد میشوند .
- ۶- علامت صفر (۰) در هر دو گام روی انتهای ربع پرده هم آرمنی واقع

میشود که در گام برشومی \sharp و سی \sharp و در گام فروشو با سم فا \flat و دو \flat نامیده میشود و در بین ربع پرده ها فقط از این دو نوت میتوان فهمید که آرمنی برشو است یا فروشو .

۷- در صورتیکه از خیال دوازده نیم پرده اروپائی صرف نظر نمائیم یعنی بهمان طرز گام ۲۴ بخشی بخواهیم تقسیمات دیاتنیک و کر ماتیک نمائیم دارای هفت ربع پرده دیاتنیک و هفده ربع پرده کر ماتیک خواهیم بود .

ولی اگر طرز ثوری اروپائی نیز مخلوط گردد اینطور نتیجه میگیریم:

۷	نت های اصلی
۵	نیم پرده های کر ماتیک (یا هم آرمنی)
۱۰	ربع پرده های مشترک (یا هم اسم)
۲	ربع پرده های کر ماتیک (یا هم آرمنی)
<hr/> ۲۴	حاصل جمع

تبصره - دقت شود که پنج نیم پرده کر ماتیک عائله تشکیل نمیدهند (مثلاً دو \sharp عقیم است) . در صورتیکه هفت نوت اصلی تشکیل عائله میدهند باین ترتیب که هر کدام دو اولاد دارند که سری و کرن باشند . مثلاً برای (ر) \sharp و (فا) \flat عائله او است و جائی که نیم پرده دیاتنیک واقع میشود دوم نیم پرده یک اولاد بیشتر ندارد پس بدین ترتیب حساب میشود : پنج نوت اصلی گام ، هر کدام دارای دو اولاد هستند که با خودشان عائله سه نفری است که یانزده عدد میشود :

دو نوت اصلی دیگر که بعد از نیم پرده واقع شده اند هر کدام یک اولاد دارند که عائله دو نفری است
پنج نیم پرده کر ماتیک هم که عقیم بودند اضافه میشوند

جمع کل: ۲۴